Konsument verket • KO

Koll på pengarna

LÄTTLÄST

KOSTNADSFRI

Råd och tips om din ekonomi 2016

Välkommen till Koll på pengarna

Vad kostar det egentligen att ha bil?
Kommer du ha råd att flytta hemifrån?
Vad händer om du inte kan betala dina räkningar?
Var kan du få rådgivning?

Svaret på frågorna ovan får du i den här tidningen, som är en gratis guide från myndigheten Konsumentverket. Tidningen heter Koll på pengarna. Du kan använda den för att få bättre kontroll över dina pengar.

I den här tidningen har vi samlat spartips för olika områden, till exempel mat, bostad, bil, försäkringar och lån. Vi har också gjort listor som du kan fylla i, till hjälp när du ska räkna ut dina kostnader. Vi skriver bland annat om hur din ekonomi kan påverkas om du flyttar hemifrån eller skaffar barn.

Vi berättar också hur du kan spara pengar, till exempel genom att byta mobil-abonnemang eller el-leverantör.

Det finns gratis hjälp att få i din kommun ifall du får ekonomiska problem. I den här tidningen berättar vi också hur du gör för att få hjälp.

Vi människor kallas för konsumenter, när vi använder varor och tjänster. I Sverige finns det konsumentvägledning och konsumentbyråer där du kan få gratis hjälp.

Det finns också en gratis tjänst som heter Hallå konsument. Där kan du söka svaren på dina frågor, om du är missnöjd med någonting som du har köpt eller betalat för.

Vi hoppas att vi kan hjälpa dig att få koll på pengarna.

Innehåll

3 Gör en budget
4 Om dina pengar inte räcker
6 Spara eller låna pengar
8 Att bli förälder
9 Maten
10 Bostaden
12 Tele, tv och internet
14 Bilen
16 Försäkringar
18 Ekonomi för unga
19 Flytta hemifrån
20 Du kan få hjälp – gratis
22 Konsumentverkets beräkningar 2016
24 Min budget

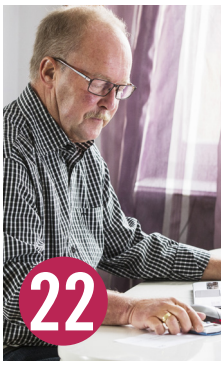

Gör en budget

Det kan vara bra att göra en budget
för att få koll på dina pengar.
En budget visar dina inkomster och kostnader.

Om du gör en budget och håller dig till den
så kan du kanske börja spara
eller betala av på något lån.

För att få mer pengar över
kan du försöka minska dina kostnader.
Du kan också försöka öka din inkomst.

Tänk på att du kan ha större kostnader vissa månader.
En del månader kommer flera större räkningar
och andra månader kanske ingen räkning alls.
Din budget ska klara av alla månader.

Använd vår mall i tidningen eller på nätet

Vi har gjort en mall på sidan 25
som du kan använda
för att göra en egen budget.
Om du hellre vill göra din budget på datorn
så hittar du denna mall på internet.

Mallen heter Budgetkalkylen
och finns på webbadressen:
hallakonsument.se/budgetkalkylen.

Ibland kan det vara svårt att räkna ut sin egen budget.
Därför ger vi dig förslag på siffror
som du kan skriva under rubriken
”min nya budget”.
Du hittar siffrorna på sidan 24.

Du kan påverka din budget

När du har gjort din nuvarande månadsbudget,
så kan du fundera över
ifall det är något du vill och kan ändra på.
Sedan kan du skriva in det under rubriken
”min nya budget”.
Tanken med detta är att du ska försöka leva
enligt din nya budget.
Gå till sidan 25 och gör din egen budget.

Om dina pengar inte räcker

Vissa månader kan det vara svårt att få pengarna att räcka till. Ibland kan det komma en räkning eller andra kostnader som du inte hade väntat dig.

Om du vet exakt vilka räkningar som kommer vilken månad, så är det lättare att planera din budget.

Det är bra att ha en buffert, det vill säga sparade pengar som du kan använda.

Kanske har du någon släkting som kan hjälpa dig om du får tillfälliga problem?

Förändra din ekonomiska situation

Om du ofta har svårt att få dina pengar att räcka eller vill ha möjlighet att lägga undan mer pengar, så måste du försöka förändra din ekonomiska situation.

Så här kan du förändra din ekonomiska situation:

- Hyr ut ett rum i din bostad.
- Flytta till en bostad som har lägre hyra.
- Kolla om du har några abonnemang som du kan säga upp, till exempel för tv, mobiltelefon och bredband (tänk då på att du har uppsägningstid).
- Sälj sådant du inte behöver.

Gör dig av med dina kreditkort

Har du handlat och valt att betala senare och skaffat dig flera olika skulder? Försök att få ett banklån istället och betala alla skulder. Klipp sedan sönder korten, så att du inte tar nya lån.

Betala dina räkningar i tid

Alla människor måste betala sina räkningar
och det är viktigt att betala räkningarna i tid.
Om du inte betalar din hyra i tid så kan du bli vräkt.
Det innebär att du blir av med ditt hyreskontrakt
och att hyresvärden kräver att du flyttar från din bostad.

Om en skuld inte stämmer

Om du får en räkning på något som inte stämmer,
måste du skriva en så kallad protest
till den som säger att du har en skuld.

Spara den protest du har skickat,
så att du kan visa den för Kronofogden
ifall du sedan får ett betalningsföreläggande.

Betalningsanmärkning: så här går det till

Om du inte betalar en räkning
kan du få det som kallas en betalningsanmärkning.
Då kan du få nej på att ta lån eller köpa abonnemang.

Vägen till en betalningsanmärkning, steg för steg:

1. Du får en räkning.
2. Du får en påminnelse
   för att du inte betalade räkningen.
3. Du får ett kravbrev (från företaget)
   eller ett inkassobrev (från ett inkassoföretag)
   för att du inte betalade påminnelsen.
4. Du får ett betalningsföreläggande
   från myndigheten Kronofogden
   för att du inte betalade kravbrevet eller inkassobrevet.
5. Kronofogden fastslår din skuld
   för att du inte betalade Kronofogdens
   betalningsföreläggande.
6. Du har nu en betalningsanmärkning.

Om du inte har råd att betala en räkning

Om du inte kan betala en räkning,
så måste du omgående kontakta
det företag som du har fått räkningen av.
Du kan fråga dem om du kan få
skjuta upp betalningen
eller betala av räkningen lite i taget.

En obetald räkning kan bli mycket dyr

Här är ett exempel på en telefonräkning
som skulle kosta 600 kronor
om du betalade den direkt.

Men om du inte betalar den
trots påminnelser och varningar
så kan det sluta med att du måste
betala 2 120 kronor.

Få koll på dina inkomster och kostnader

På sidan 25 kan du fylla i en tabell
som ger dig en översikt över dina inkomster
och kostnader.

En räkning som växer

En räkning på 600 kronor som inte
betalas kan växa till 2 120 kronor.

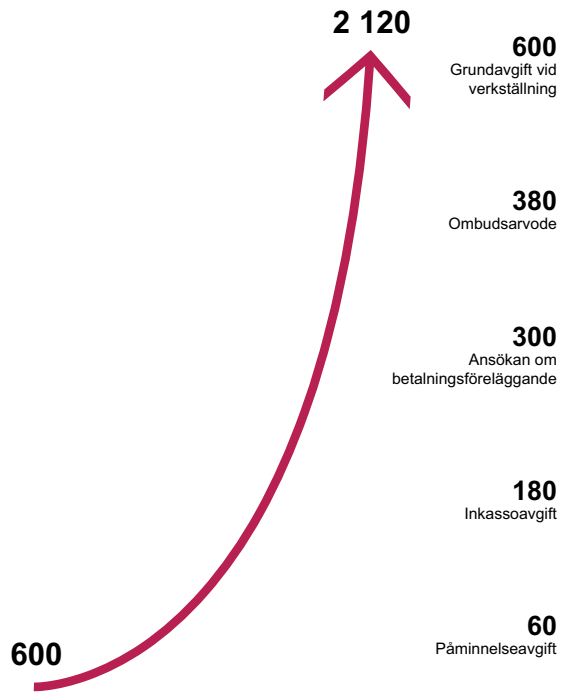

Telefonräkning	**600**

Läs mer på: hallakonsument.se

Spara eller låna pengar

Det är bra att spara pengar.
Då kan du betala om det kommer en oväntad kostnad
eller om du vill köpa något som till exempel en resa.

Det kostar pengar att låna pengar

Att låna pengar innebär
att du använder pengar som du egentligen inte har.

Du måste betala ränta på lånet.
Ränta innebär att du betalar
en avgift varje månad, för att du har lånat pengar.

Därför är det alltid billigast
att betala det man köper direkt.

Räntan kan bli olika hög

Om du inte äger något av värde
som banken kan ha som säkerhet,
så blir räntan oftast högre.

Om du äger ett hus eller en bostadsrätt
kan banken ha dem som säkerhet,
eftersom de vet att du kan sälja din bostad
ifall de vill ha tillbaka sina pengar.
Då kan räntan bli lägre.

Om du inte har någon säkerhet
kan en person gå i borgen.
Det betyder att den personen lovar
att betala dina skulder ifall du inte klarar av att betala.

Läs villkoren för lånet noga

Det finns många olika typer av lån
och lika många namn på lån.

Oavsett vad lånet kallas för,
är det viktigt att du läser lånets villkor.
I villkoren står exakt vad du ska betala.
Den totala kostnaden för lånet är
den summa du lånar plus
kostnaden för den ränta du betalar.

Ett sätt att jämföra lån
kallas den ”effektiva räntan”.
Då blir det lättare för dig att avgöra
om det verkligen är värt att teckna lånet.
Det brukar finnas en bra sammanfattning
över lånets villkor i en blankett
som kallas för ”SEKKI-blanketten”.
Läs den innan du beslutar dig för att ta lånet,
och fundera på om det är värt kostnaden.

Långivaren gör alltid en kreditprövning

Den som lånar ut pengar måste ta reda på
ifall du har råd att betala tillbaka lånet.
För att kontrollera att du har möjlighet att betala lånet
så gör långivaren en så kallad kreditprövning.

Det betyder att de undersöker
om du har skulder eller inte har betalat skatt.
Undersökningen kallas kreditupplysning.
Om du ansöker om flera olika lån
så blir det flera kreditupplysningar.
Då kan det se ut som att du har många skulder,
vilket kan göra att du får svårt att låna.

Det är bättre att spara ihop pengar

Istället för att låna så kan du spara ihop pengar
så att du har en buffert.
En buffert gör att du kan klara dig ekonomiskt,
de månader som du får många räkningar.
Men en buffert kan du också använda
till att köpa något som du vill ha eller behöver.

Ett bra tips är att försöka spara
ungefär tio procent av din inkomst,
varje månad under ett år.
Exempel: Om du får ut 15 000 kronor i månaden
så ska du försöka spara 1 500 kronor.

Läs mer på: konsumenternas.se

Många olika sätt att spara

När du ska spara på lite längre sikt,
det vill säga under flera års tid,
så har du några olika alternativ

- ett sparkonto med ränta
- investerings-sparkonto
- investera i fonder, det vill säga en samling aktie- och räntebaserade värdepapper.

Aktier och fonder kan både minska och öka i värde.
För att veta vad du ska satsa på behöver du kunskaper.
Tänk noga över vilken risk
som du är villig att ta med ditt sparande,
för några av alternativen
innebär att du kan förlora pengar.

Det finns många olika sätt att spara pengar. Du kan läsa mer på webbplatsen konsumenternas.se under rubriken Spara.

Ska du ta lån för att köpa bostad?

Under 2016 kan det komma nya krav
på återbetalning av lån.
Kraven rör amorteringen, alltså återbetalningen,
på nya bostadslån.
Kontrollera därför kraven för amortering extra noga
om du ska ta ett lån för att köpa bostad.

Fråga din bank om du vill veta
vad som gäller för just dig!

Exempel: Så mycket kan det kosta att låna

Om du lånar 20 000 kronor
och betalar tillbaka på 5 år så kan du
med lån och ränta få betala nästan 40 000 kronor.
Det exakta beloppet avgörs av
räntan på ditt lån.

Att bli förälder

Att ha ett barn kostar ungefär 1,4 miljoner kronor
från och med att det föds, fram till att det fyller 18 år.
Det har banken Swedbank räknat ut.
Därför är det viktigt att ha koll på din ekonomi
om du har eller planerar att skaffa barn.
Det är också viktigt att ni som föräldrar tillsammans bestämmer
hur ni ska göra med ekonomin kring barnet.

Föräldrapenning från Försäkringskassan

För att du ska ha råd och möjlighet
att vara hemma och ta hand om ditt barn
istället för att arbeta, så kan du få pengar
i form av en utbetalning från Försäkringskassan.
Den utbetalningen heter föräldrapenning.
Föräldrapenningen delas inte ut automatiskt,
utan du måste skicka in en ansökan
till Försäkringskassan efter att ditt barn har fötts.

Du kan som mest få ut upp till 80 procent av din lön.
Dessutom får du barnbidrag från Försäkringskassan.
Barnbidrag är en utbetalning varje månad,
på ungefär 1 050 kronor per barn.
På Försäkringskassans webbplats finns det
en tjänst som heter Föräldrakollen.
Den kan du använda för att räkna ut
hur din inkomst tillfälligt kommer att förändras
om du får barn.

Låna eller köp begagnat till ditt barn

Innan barnet föds så är det en del saker
som du kan behöva köpa eller låna.
Du behöver bland annat en barnvagn,
en vagga eller spjälsäng och kanske
en bilbarnstol.
För att spara pengar så kan du köpa
redan använda (begagnade) saker,
det blir billigare än att köpa nytt.
Du kan också försöka låna det som ditt barn behöver
av familj, släkt och vänner.
Konsumentverket har räknat ut att det
kostar 35 000 kr att ha ett barn det första året
– om du köper allting nytt:

- basutrustning: 15 000 kronor
- resterande löpande utgifter: 20 000 kr
  (till exempel mat, kläder och blöjor).

När barnet blir lite större
så är det andra saker som kostar.
Barnet kanske behöver en cykel,
för att kunna ta sig till skolan.
Då behöver barnet även en cykelhjälm.
Barnet kanske vill börja träna en viss sport
och då kostar ofta utrustningen pengar.

Spartips för föräldrar:

- Laga mat hemma istället för att köpa
  färdiglagad mat eller snabbmat.
- Bjud på fika hemma hos varandra
  istället för att fika på stan.
- Köp begagnat eller låna av familj och vänner.

Barn och säkerhet

På webbplatsen hallakonsument.se
kan du få tips på hur du ska tänka
när du ska köpa barnvagn, bilbarnstol
eller andra barnprodukter.
Du kan också läsa om vad du ska tänka på
för att välja säkra produkter till ditt barn.

Läs mer på: hallakonsument.se,
forsakringskassan.se

Maten

Mat är en stor kostnad.
För en vuxen kostar maten ungefär
2 000 kronor varje månad.
Du kan själv påverka kostnaden för mat
genom att välja vad du äter
och genom att planera vad du köper.

Ett bra sätt att spara pengar
är att inte slänga mat i onödan.
Mycket av den mat vi slänger
går faktiskt att äta.
Det blir dyrt att slänga mat
och det är inte bra för miljön.

Små inköp kan bli stora kostnader

Några exempel	Kostnad för en gång	Kostnad på ett år (52 veckor)
Fika på stan en gång i veckan	50	2 600
Lösgodis tre hg per vecka	18	936
Läsk en läsk per dag	10	3 640
Chips en påse per vecka	20	1 040
Cigaretter ett paket per dag	53	19 292
Snus tre dosor per vecka	43	6 708
Tidning två per månad	50	1 300

TIPS!

Tips för att sänka dina kostnader för mat:

- Gör matlåda och ta med till jobbet, på det sättet kan du spara mycket pengar.
- Köp inte mer mat än vad du gör av med.
- Frys in rester.
- Gör en plan över vad du vill äta under den vecka som kommer.
- Skriv en inköpslista och köp bara det som står på listan.
- Lukta och smaka på mat. Den går ofta att äta även om bäst före-datumet har gått ut.
- Håll koll på vad du har hemma och ät upp mat innan den blir för gammal.
- Köp mindre kött och mer bönor och linser.
- Använd frysta grönsaker eller köp frukt och grönsaker som är billiga just nu.

Bostaden

Boendet är en stor utgift varje månad.
För många människor är bostaden det som kostar mest.
Därför är det viktigt att välja en bostad som du har råd med.
Förenklat kan man säga att bostäder finns i tre olika sorter:
hyresrätter, bostadsrätter och hus.

Hyra bostad - hyresrätt

I en hyresrätt betalar du hyra i form av en fast avgift till din hyresvärd varje månad.
Du kan hyra i första eller andra hand.
I en hyresrätt är det ditt ansvar som hyresgäst att ta hand om lägenheten och betala hyran i tid varje månad.
Om du vill flytta så måste du säga upp lägenheten i förväg.
Oftast måste du säga till tre månader innan du vill flytta.
Hur lång uppsägningstiden är för just din bostad ska stå i ditt hyresavtal.

I en hyresrätt är det hyresvärden som ansvarar för att byta ut eller laga trasig utrustning som ingår i hyran, till exempel spis och kylskåp.
Hyresvärden ska också se till att det är en bra temperatur inomhus, och måla eller tapetsera med regelbundna tidsmellanrum.
Om du däremot råkar krossa ett fönster eller skrapa upp tapeten så kan du själv få betala.

Hyra i första hand

Att hyra i första hand innebär att det är ditt namn som står på hyreskontraktet.
Se till att du har fått ett sådant kontrakt av din hyresvärd innan du flyttar in i bostaden.

Hyra i andra hand

När du hyr i andra hand så hyr du en bostad av den person som står på hyreskontraktet.
Om personen som du hyr av säger upp lägenheten eller blir vräkt så måste du flytta ut.

Du behöver skriva ett kontrakt med den personen.
Då vet du hur länge du kan bo i lägenheten och hur mycket du ska betala.
När du hyr en bostad med möbler så har den person som du hyr av

rätt att ta ut en extra avgift, utöver hyran.
Det är vanligt att den avgiften är mellan
10 och 15 procent av hyran.

Köpa bostadsrätt eller hus

För att köpa en bostadsrätt eller ett hus
behöver du ofta ta ett stort lån.
Förutom lånet så betalar du också ränta.
Du behöver räkna ut att du kan betala
en ränta på minst 6 procent.

Du behöver spara ihop till det som kallas kontantinsats,
som brukar vara minst 15 procent av priset.

Bostadsrätt

Om du köper en bostadsrätt
så äger du en andel i en bostadsrättsförening.
Andelen ger dig rätt att bo i lägenheten.
Om du äger en bostadsrätt så betalar du
en avgift till föreningen varje månad.
Dessutom tillkommer det du måste betala
om du tagit ett lån.
I en bostadsrätt är det du själv som ansvarar
för att måla och tapetsera i bostaden.
Skulle spis, kylskåp eller liknande gå sönder
så är det du som får köpa nytt.

Hus, villa eller radhus

Att äga ett hus, villa eller radhus,
innebär att du själv står för alla kostnader.
Du ska betala för exempelvis
uppvärmning, sophämtning,
sotning, trädgårdsutrustning och försäkring.
Det är därför bra att ha ett sparkonto
för oväntade utgifter.

Du vill nog också kunna betala av, amortera,
på ditt lån så att din skuld minskar.
När du köper ett hus får du också kostnader
som du kanske inte har tänkt på.
Sådana kostnader kan vara lagfart, pantbrev,
bankens avgifter för att ta nya lån
samt en årlig fastighetsavgift.
Detta kan kosta flera tiotusentals kronor.

Läs mer på: hallakonsument.se, omboende.se, konsumenternas.se, elpriskollen.se

TIPS!

Innan du hyr i första hand:

- Skaffa ett skriftligt hyreskontrakt.
  Gå igenom lägenheten tillsammans med hyresvärden och skriv ner skador och sådant som inte fungerar i ett protokoll som både du och hyresvärden skriver under. Annars riskerar du att få betala för skador som tidigare hyresgäster har orsakat.
- Om du upptäcker skador efter att du har flyttat in, skriv ner dessa och begär att även dessa står med i protokollet.
- Spara ditt exemplar av protokollet.

Innan du hyr i andra hand:

- Den du hyr av måste visa att den har hyresvärdens tillstånd att hyra ut i andra hand.
- Skaffa ett skriftligt tillstånd av bostadens hyresvärd, eller av bostadsrättsföreningens styrelse.
- Skriv ett andrahandskontrakt med den du hyr av.
- Besikta lägenheten tillsammans med den du hyr av.
- Notera alla skador i ett protokoll, som ni båda skriver under och tar var sin kopia av.
- Hyr du möblerat, skriv en lista över alla saker i lägenheten.
- Notera om något är skadat i ett protokoll som du och den du hyr av skriver under och tar var sin kopia av.

Innan du köper bostadsrätt eller hus:

- Räkna ut att du klarar av lån och ränta.
- Ta reda på om bostadsrätten eller huset kommer att behöva repareras och om ditt boende blir dyrare.
- Ta reda på om det finns annat, som påverkar din avgift.
- Ansök om lånelöfte hos banken.
- Läs bostadsrättsföreningens årsredovisning och stadgar, som beskriver vilka regler som gäller.
- Läs lägenhetsförteckningen och kontrollera att lägenheten du vill köpa inte är pantsatt.

Tele, tv och internet

Ett sätt att spara pengar
är att se över dina kostnader
för telefoni, tv och internet.

Priserna skiljer sig ofta
och det kan löna sig
att jämföra mellan
olika abonnemang och olika företag.
Se över dina avtal
för dina abonnemang,
för mobiltelefon, bredband eller din tv.

Du kanske upptäcker att du

- betalar för sådant
  som du inte använder eller behöver
- kan hitta lägre priser.

De företag som erbjuder olika tjänster
inom telefoni, tv och internet
kallas för operatörer.
De har olika prisnivåer
och erbjuder ofta olika paket-priser
som gör att det kan vara svårt att jämföra.

Innan du väljer är det bra ta reda på

- den totala månadskostnaden
- om det finns bra täckning
  (om du skaffar mobiltelefon eller mobilt bredband)
- om du ska ha ett abonnemang eller kontantkort
- vilka kanaler som ingår (om du skaffar TV-kanaler)
- vilken hastighet och vilken mängd data som ingår
  (om du skaffar internet eller mobilt bredband)
- om det finns andra kostnader,
  till exempel startkostnader
- om avtalet har bindningstid,
  det vill säga ett antal månader som du måste betala
- hur du får hjälp om något blir fel eller krånglar
- om det blir billigare om du köper abonnemang
  både för TV och internet från samma företag.

Exempel på några saker som du kan fråga mobiloperatören:

- Behöver du ett abonnemang
  eller räcker det
  med ett kontantkort?
- Vad ingår i kostnaden varje månad?
- Har operatören bra täckning där du bor?
  Det vill säga om din mobiltelefon
  kommer att ha bra mottagning.
  Be om skriftligt besked på detta,
  ifall det inte stämmer.
- Tillkommer det några dolda kostnader?
- Vad det skulle kosta ifall du vill
  säga upp ditt avtal innan bindningstiden är slut?

Använda mobilen utomlands

Om du ska resa utomlands
så är det bra att kontakta din mobiloperatör
och fråga vad det kostar att ringa,
skicka sms eller använda internet
i det land du ska besöka.
Om du reser inom EU
finns gränser för hur mycket det får kosta.
Du kan också själv begränsa dina kostnader

- stäng av internet om du är osäker på vad det kostar
- stäng av det som kallas data roaming
- leta efter platser med gratis wifi
- tänk på att det kan kosta pengar
  att lyssna av meddelanden i röstbrevlådan
  när du är utomlands.

Välja tv-abonnemang

Det finns många kanaler och paket att välja,
för att titta på TV.
En del kanalpaket kostar mer än andra.
Det finns också många olika företag
som säljer abonnemang för TV-kanaler.
Du behöver ta reda på vilka möjligheter som finns
just där du bor.

Välja uppkoppling till internet

För att du ska veta vilken typ
av internet-abonnemang som passar
så behöver du utgå ifrån
vad du använder internet till.
Om du lyssnar på musik,
ser på film eller skickar mycket bilder
behöver du en snabbare uppkoppling
och större mängd data,
än om du mest använder internet
för att skicka e-post.

Vill du veta mer?

- Bredbandsforum har en checklista
  över sådant som är bra att tänka på
  vid bredbandsanslutning.
- Telekområdgivarna ger opartisk
  och gratis rådgivning
  om olika abonnemang
  för både tv, telefoni och bredband.
- Hallå konsument har information
  om mobilabonnemang under rubriken
  ”Tips för olika köp”.

Läs mer på: telekomradgivarna.se, bredbandsforum.se, hallakonsument.se

Bilen

Det är dyrt att äga en bil.
Bensin, bilförsäkring, skatt
och inte minst skötsel och reparationer
kostar pengar.

Bilen blir också mindre värd
för varje år du äger den.
Ditt sätt att köra bil
kan sänka dina kostnader för bensin.
Det kallas att köra snålt.

Hyr bil eller dela bil med andra

Om du bara behöver bilen ibland
kan du hyra en bil.
På vissa platser finns det som kallas bilpooler,
då delar många personer på ett mindre antal bilar.

Köpa bil

Det finns mycket att tänka på
innan du köper en bil.
Att köpa bilen privat (av en annan person)
blir ofta billigare
än att köpa av en bilhandlare (ett företag).
Du har bättre skydd av lagen
om du köper av en bilhandlare.
Köper du privat heter lagen Köplagen.
Köper du av en bilhandlare heter lagen
Konsumentköplagen.

Om du köper av en bilhandlare
har du ett bättre skydd om det är något fel på bilen.

Ta reda på om den du köper bilen av
- ger dig garanti
- ger dig rätt att ångra köpet.

Garanti betyder att bilhandlaren reparerar bilen
om det visar sig att den hade brister.

Innan du köper en bil

Ta reda på mer om bilar och priser
på bilsvar.se

Tänk på att:
- Känns bilen bra att köra?
  Provkör alltid bilen som du vill köpa – innan du köper den. Be säljaren följa med när du provkör bilen.
- Fungerar allt som det ska?
  Undersök bilen noga och testa alla funktioner.
- Är bilen felfri?
  Titta noga efter bucklor och repor i lacken, och skador inuti och utanpå bilen. Annars är det svårt att bevisa att skadan redan fanns när du köpte bilen.
- Har du läst bilens servicebok?
  I serviceboken så kan du se ifall bilen har fått den service som är rekommenderad.
- Har du gjort en leveranskontroll?
  Kontrollera bilens funktioner och skick innan du köper den.
- Kontrollera att du har fått med allt som hör till bilen (till exempel kontrakt, instruktionsbok, registreringsbevis och eventuella garantihandlingar).

Om du köper bilen privat:
- Låt någon kunnig kontrollera bilen.
  Om du är osäker är det bra att lämna in bilen på en extra koll hos en verkstad eller bilbesiktare.
- Är säljaren verkligen ägaren?
  Kontrollera att säljaren verkligen är den registrerade ägaren.
- Är bilen avbetalad och skuldfri?
  Kontrollera att det inte finns skulder på bilen hos Transportstyrelsen.
- Skriv ett köpekontrakt och kontrollera detaljerna.
  Anteckna eventuella avvikelser som du hittar på ditt exemplar och be säljaren att skriva under ditt exemplar.

Om du köper av en bilhandel:
- Be om att få en varudeklaration på bilen.
- Se till att det är en person med ställningsfullmakt som skriver på ditt avtal.

Läs mer på: hallakonsument.se, bilsvar.se, transportstyrelsen.se, trafikverket.se

Vad kostar din bil på ett år?

	Kostnad
Lån (ränta och avbetalning)	
Bensin (eller annat bränsle)	
Skatt, besiktning	
Försäkring	
Reparationer och service	
Däck	
Parkering	
Total kostnad (för ett år)	

Räkna ut din månadskostnad

Dela den totala kostnaden med 12	

Försäkringar

En försäkring är ett ekonomiskt skydd som innebär att du kan få pengar om du till exempel blir sjuk eller råkar ut för en olycka.

De företag som erbjuder olika försäkringar kallas för försäkringsbolag. Försäkringsbolagen kan ha olika villkor och avgifter för sina försäkringar.

Läs förköpsinformationen

Jämför olika försäkringsbolag och olika försäkringar, innan du köper en försäkring.

Ta reda på vad som ingår, vilka villkor som gäller och räkna ut vad det kommer att kosta.

Hemförsäkring

Det är viktigt att du har en hemförsäkring. Då kan du få ersättning om saker går sönder eller blir stulna. Eller vid brand.

Ofta ingår också ersättning
- för ansvarsskydd, vilket innebär att om du har råkat förstöra någonting som någon annan äger så kan den personen få ersättning
- för rättsskydd, vilket innebär att du kan få ersättning om du råkar hamna i en konflikt, som behöver lösas i domstol.

Ibland ingår även reseförsäkring och överfallsskydd.

För att få ett ännu bättre skydd kan du komplettera din hemförsäkring med en Allriskförsäkring.

Sjuk- och olycksfallsförsäkring

Om du blir sjuk eller råkar ut för en olycka kan du få ersättning från myndigheten Försäkringskassan. Men ersättningen gäller bara en viss tid, sen tar den slut.

Därför är det bra att betala för en sjuk- och olycksfallsförsäkring. Då kan du få ersättning för exempelvis
- vårdkostnader
- utebliven lön
- om du inte kan fortsätta arbeta.

Men kontrollera noga vad som gäller så att du skaffar en bra försäkring.

Barnförsäkring

Barn som blir allvarligt sjuka eller råkar ut för en olycka, får en låg ersättning från Försäkringskassan. En barnförsäkring kan ge extra ersättning om något skulle hända ditt barn.

Bilförsäkring

Det finns olika sorters bilförsäkring
- trafikförsäkring
- halv- och helförsäkring.

Alla bilar måste ha en trafikförsäkring. I den ingår ersättning för skador som du och din bil orsakar
- på andra bilar
- på andra personer.

För att få ersättning för skador
som du orsakat på din egen bil
måste du ha en helförsäkring
eller en halvförsäkring.
Prata med någon som kan hjälpa dig
om du tycker det är svårt
att välja försäkring.

Produktförsäkring – behövs det?

När du köper något,
till exempel en tv, cykel, klocka eller mobil,
så kan försäljaren erbjuda dig
att köpa en produktförsäkring.
Då är det bra att veta
att du redan har ett bra skydd.

Det finns ofta en garanti
som gäller under en viss tid.

Under tre år efter ditt köp gäller reklamationsrätten,
som ger dig rätt att lämna tillbaka en produkt

- som gått sönder
- inte fungerar.

Din hemförsäkring kan ge dig ersättning
för saker som har gått sönder,
särskilt om du har det som kallas
allrisk i hemförsäkringen.

Ta reda på vilket skydd du redan har,
innan du köper en produktförsäkring.

Arbetslöshetsförsäkring och a-kassa

Om du arbetar och blir arbetslös
kan du få pengar från arbetslöshetsförsäkringen.
Men du måste ta reda på
vad som gäller för just dig.
Du får en låg ersättning
som kallas grundbelopp.
För att få en lite högre ersättning,
behöver du vara medlem i en A-kassa.

För att få ännu högre ersättning
behöver du en inkomstförsäkring.

På iaf.se kan du hitta länkar
till a-kassorna i Sverige
och läsa mer.

Konsumenternas försäkringsbyrå har jämförelser
där försäkringsbolagens försäkringar poängsätts.
Jämförelserna är gratis.

Läs mer på: iaf.se, konsumenternas.se

Ekonomi för unga

Som ung behöver du lära dig
att ha koll på din ekonomi.
Kläder, mobil, fika, resor, körkort,
det är mycket som kostar pengar.

Dina föräldrar ska betala för dig
till du fyllt 18 år
eller till du fyllt 21,
om du fortfarande går i gymnasiet.

Om du tjänar egna pengar
och fortfarande bor hemma,
bör du betala för dig.

Från att du fyller 16
får du själv bestämma över
pengar som du tjänat ihop.

Om du är under 18 år och vill
skriva avtal om något
måste säljaren kolla det
med dina föräldrar,
för att avtalet ska gälla.

Egna pengar när du går i skolan

För att få egna pengar medan
du går i skolan kan du

- prata med dina föräldrar om
  att låta dig få en del av studiebidraget
- arbeta extra på kvällar
  och helger
- ta sommarjobb.

Gör en budget och försök spara

Ett bra sätt att få koll på pengarna
är att göra en budget.
Då ser du dina inkomster
och dina utgifter.
På sidan 9 kan du se
vad olika kostnader per vecka
kostar på ett år.
Försök spara en summa
varje månad.

Flytta hemifrån

När du flyttar hemifrån ska du själv
ta ett större ansvar för din ekonomi.
Då får du betala för sådant som du kanske inte
betalade för när du bodde hemma.

Hemma hos dina föräldrar finns köksgrejer,
el, mat, hemförsäkring, möbler, dammsugare
och mycket annat.
När du flyttar hemifrån
får du själv betala för det som behövs.

En viktig sak att snabbt ordna när du flyttar hemifrån
är en hemförsäkring.

Räcker pengarna?

Förutom hyra och andra kostnader för din bostad
ska pengarna räcka till exempelvis mat,
möbler, kläder och olika saker du vill göra.
Du kan göra din egen budget på sidan 25.

Om pengarna inte räcker måste du hitta sätt
att minska dina kostnader eller att öka dina inkomster.

Bo billigare

Istället för att bo själv kanske du
kan bo tillsammans med någon?
Då kan ni dela på de gemensamma kostnaderna.
Du kanske kan vänta med att köpa vissa saker.
Det blir billigare om du köper begagnade saker,
än om du köper nya.

Du kan ofta sänka dina kostnader
för el, telefoni och bredband
genom att jämföra vad olika leverantörer erbjuder.

Jämför att bo hemma med att bo själv

Siffrorna är vanliga kostnader under en månad för en person som är 20 år.
Det kostar ungefär 4 000 kronor mer i månaden
att bo själv jämfört med att bo hos sina föräldrar.
Det som blir dyrare är framförallt hyra, medier, hemutrustning och försäkring.

Kostnader per månad	Bo hos föräldrar	Bo själv
Mat, hemma	1 660	1 660
Förbrukningsvaror	70	100
Hemutrustning	160	370
Medier (bredband, telefoni, tv, dagstidning)	250	920
Hyra, el	1 860	5 070
Hemförsäkring	30	100
Personlig hygien	530	530
Kläder och skor	610	610
Fritid	640	640
Mobil	250	250
Lunch ute, 20 gånger	1 720	1 720
Kollektiva lokalresor	540	540
Medlemskap i fack och a-kassa	450	450
Kostnader, totalt	**8 770**	**12 960**

Du kan få hjälp – gratis

Det finns flera sätt för dig att få hjälp med köp och ekonomi.
När du tycker att något är svårt eller när du vill veta vad som gäller finns det flera som kan hjälpa dig.

Du kan vända dig till
- din kommun
- en konsumentbyrå
- Hallå konsument.

Hjälp av din kommun

I den kommun där du bor
finns det personer som kallas konsumentvägledare
eller budget- och skuldrådgivare.

Alla kommuner ska ha budget- och skuldrådgivare,
men alla har inte konsumentvägledare.
Ta reda på hur det är där du bor.
Konsumentvägledaren kan ge råd och tips
innan du köper något
eller hjälpa dig om något blivit fel,
vid ett köp.
Du kan få hjälp via telefon, mejl
eller genom att göra ett besök.

De vanligaste frågorna brukar handla om bilar, hantverkstjänster och hemelektronik, vilket oftast är telefoner, internet och TV.

Ett tips från konsumentvägledare är att alltid läsa igenom avtal innan du skriver på och att be att få avtal förklarade ifall de är krångliga.
Många problem uppstår för att man inte läst igenom
eller inte förstår avtal.
Många kommuner har också energi- och klimatrådgivare, som kan ge tips om du vill sänka dina kostnader för uppvärmning.

Stöd i din ekonomi

Hos budget- och skuldrådgivaren kan du få råd och stöd,
om du har problem med din ekonomi
eller behöver hjälp med att klara av dina skulder.
Du kan få hjälp med att se över din ekonomi
så att du får bättre koll på
vilka pengar du får in och vad du betalar.

Om du har så stora skulder att du inte kan betala kan du få hjälp att ansöka om skuldsanering.
Men helst vill budget- och skuldrådgivarna
att du ber dem om hjälp innan det gått så långt.

En vanlig anledning till att personer
får problem med sin ekonomi
är att de har för små marginaler
eller inte har koll på alla kostnader.

Konsumentbyråer ger gratis hjälp inom vissa områden

Det finns konsumentbyråer
där du får gratis rådgivning
inom telefoni, tv, internet, energi,
bank och försäkring.
Du kan ringa eller mejla till dem.

Det är myndigheter och företag som tillsammans betalar för att konsumentbyråerna finns.
Vanliga frågor handlar om avtal,
när man inte är nöjd
eller att man söker efter mer information.
Konsumentbyråerna ger råd och stöd inom:

Bank och försäkring

Konsumenternas bank- och finansbyrå
Konsumenternas försäkringsbyrå
konsumenternas.se
0200-22 58 00

Telefon, internet, bredband

Telekområdgivarna
telekomradgivarna.se
08-522 767 00

El och energi

Energimarknadsbyrån
energimarknadsbyran.se
08-522 789 50

Hallå konsument

Hos Hallå konsument kan du få svar på frågor som handlar om pengar.

Du kan också läsa om hur du ska göra
om du vill ångra ett köp
eller klaga till säljaren
eller att köpa eller hyra något.
Det är myndigheten Konsumentverket
som ansvarar för Hallå konsument.

På webben har Hallå konsument
texter och filmer
om olika ämnen.
Där finns också olika tjänster
som gör att du kan räkna ut kostnader
eller göra en budget.
Det finns checklistor, frågor och svar
och annat som kan hjälpa dig.
Det finns information på 14 språk.

Du kan nå personerna som arbetar
på Hallå konsument på följande sätt:
hallakonsument.se
0771-525 525

Konsumentverkets beräkningar 2016

Konsumentverket gör varje år beräkningar
på vad olika hushåll behöver
och vad det kostar.
Siffrorna kan du använda för att jämföra med
vad du har för kostnader per månad.

Det bästa är om du räknar ut dina egna kostnader
och skriver in dem i tabellen på sidan 25.
Om du inte vet din egen kostnad
kan du använda siffrorna i tabellerna
på sidan 24.

Alla kostnader finns inte med i tabellerna
till exempel är inte det här med:
resor, sjukvård, glasögon, presenter, semester,
kalas, alkohol, tobak och spel.
Om du har extra kostnader för
mediciner, särskild mat eller hjälpmedel
så behöver du ta reda på
hur mycket det kostar.
Lägg till sådana kostnader i din budget.

Vad ingår i de olika kostnaderna?

All mat lagas hemma

Barn och vuxna äter alltid hemma.
Vi har räknat ut kostnaden
efter en matsedel som gäller fyra veckor.
Frukost, lunch, middag och mellanmål ingår.
Matsedeln finns på
konsumentverket.se/Vart-arbete/Privat- ekonomi/
Kostnadsberakningar/Matkostnader/

All mat utom lunch på vardagar lagas hemma

Här har vi tagit bort kostnader
för att äta lunch hemma.
Barn äter då lunch i skolan
och vuxna äter lunch på restaurang.
Om du köper lunch på restaurang
behöver du lägga till kostnaden.

Personlig hygien

Till exempel sådant som
tvål, tandkräm, blöjor och frisör.
Även en undersökning per år
hos tandläkaren ingår.

Kläder och skor

Vanliga kläder och skor
som används
- varje dag
- på fritiden
- på fest.

Även väska, klocka och paraply ingår.

Mobiltelefon

Kostnad för mobiltelefon med kontantkort.

Fritid och lek

Vanliga saker som till exempel
- leksaker
- böcker
- skidor
- cykel
- föreningsavgift.

Barn- och ungdomsförsäkring

Kostnad för en försäkring
som gäller om barnet
blir sjukt eller
råkar ut för en olycka.

Förbrukningsvaror

Sådant som behövs hemma
för att sköta hemmet, som till exempel
- tvättmedel
- rengöringsmedel
- toalettpapper
- hushållspapper.

Hemutrustning

Till exempel
- möbler
- tallrikar, glas (kökssaker)
- tv
- dator.

Diskmaskin och tvättmaskin ingår inte.

Medier

Kostnad för till exempel
- bredband
- fast telefon
- tv-licens
- dagstidning.

Hemförsäkring

Kostar olika beroende på
var du bor och
hur högt belopp du
vill försäkra.

Vill du veta mer om hur vi räknar?
På konsumentverket.se finns
två rapporter om hur vi räknar.
De heter:
- Rapport 2013:1 Konsumentverkets matsedel
- Rapport 2013:4 Konsumentverkets beräkningar av referensvärden

Läs mer på: konsumentverket.se

Min budget

Här kan du göra din egen budget.
Du kan räkna ut hur det ser ut idag
och du kan ta fram ett förslag på en ny budget.

Om du inte vet hur mycket du betalar idag
kan du titta i tabellerna här nedan.

Här kan du se ungefär
hur många kronor saker kostar
varje månad.

Tänk på att om du bor tillsammans
med flera personer så minskar
vissa av dina kostnader.

Kostnader som du har varje månad

	Barn 0–10 år	Ungdomar 11–17 år	Vuxna 18 år och äldre	Mina egna kostnader
Personlig hygien	120–510	220–410	400–530	
Kläder och skor	380–580	590–600	600–610	
Fritid och lek	80–620	720	640	
Mobiltelefon	0	200–240	210–250	
Barn- och ungdomsförsäkring	140	140	0	
Förbrukningsvaror	100	100	100	
Hemutrustning	370	370	370	
Medier	920	920	920	
Hemförsäkring	90–140	90–140	90–140	
Kostnader, totalt	**2 200–3 380**	**3 350–3 640**	**3 330–3 560**	

Matkostnader

	Barn 0–10 år	Ungdomar 11–17 år	Vuxna 18 år och äldre	Mina egna kostnader
All mat lagas hemma	760–1 540	1 710–2 460	1 640–2 460	
All mat lagas hemma utom lunch vardagar	580–1 180	1 310–1 880	1 250–1 880	
Köpa lunch ute			1 720	

Mina inkomster - varje månad (efter skatt)

Inkomster och bidrag	Mina inkomster	Min nya budget
Lön		
Föräldrapenning		
Barnbidrag		
Underhållsstöd/underhållsbidrag		
Bostadsbidrag		
Arbetslösersättning		
Studiestöd/utbildningsbidrag		
Sjukpenning		
Sjuk- och aktivitetsersättning		
Pension		
Övriga inkomster (andra bidrag, stipendier m.m.)		
Summa inkomster varje månad		

Kostnader	Mina kostnader	Min nya budget
Personlig hygien		
Kläder och skor		
Fritid och lek		
Mobiltelefon		
Barn- och ungdomsförsäkring		
Förbrukningsvaror		
Hemutrustning		
Medier		
Hemförsäkring		
Boende		
Lån (räntor och avbetalningar)		
Mat		
El		
Arbetslöshetskassa och fackavgift		
Övriga försäkringar		
Resor, busskort		
Bil		
Läkarbesök, tandläkare och mediciner		
Övrigt (kan vara godis, spel, alkohol, tobak med mera)		
Summa kostnader varje månad		

Resultat (inkomster minus kostnader)		

Konsumentverket 2016 ISBN: 978-91-87533-50-1

Vill du har mer information?
På hallåkonsument.se kan du få tips och vägledning. Där finns också kontaktuppgifter till kommunens konsumentvägledning och budget- och skuldrådgivning och andra som kan hjälpa till.

Projektledning och text: Konsumentverket, **Foto:** Öyvind Lundh, Martin Götenstedt, Shutterstock.
Form- och textbearbetning: Funka

Konsumentverket, Box 48, 651 02 Karlstad. Telefon: 0771-42 33 00. www.konsumentverket.se